

Станіслав Сухачов

Тетяна Лужанська

*Житомирський державний університет імені Івана Франка***СЕРЕДНІЙ КЛАС ЯК ГАРАНТ ПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА****Stanislav Sukhachov, Tetyana Luzhanska. The middle class as a guarantor of the political stability of modern ukrainian society.**

The article concerns the middle class in Ukraine, which is a determining factor of the political stability in any democratic society. The middle class is a complex social formation that has a political dimension and determines the level of citizen social and political activity, which is determined by their status of the working owner, which denies populism, political indifference and political exclusion. The criteria for belonging to the middle class are not only the high level of material security, but also the way of life, independence and the labor nature of income sources - a certain standard of living.

Due to the lack of opportunities to realize their economical potential in their own country, millions of ukrainian citizens have left to work in other countries, where the process of the modern ukrainian middle class formation is taking place. In the ukrainian society due to the availability of the lowest social standards in Europe by income, to the middle class, not so much representatives of mental labor belong, but as so-called «servicemen of the oligarchs». Deepening in the income inequality is largely the result of the development of not so much market, European mechanisms, as many pseudo-market, that make the formation of the middle class impossible.

Further functioning of the Ukrainian society political system in the format of its commitment to the interests of not the middle class, but a handful of oligarchs, only preserves the neo-feudal division of society into an absolute majority of the poor - hereditarily poor, and an unaccountably rich minority.

It is therefore logical that the political system should deviate from the paradigm of state use, its organs and finance to enrich the ruling class. A serious problem arose before ukrainian politologists and sociologists - the problem of studying the conditions of the middle class formation, which should include the presence of a clear and understandable for everyone normative base, which determines the process of the middle class formation. This, in turn, provides for the deprivation of the petty care from the state, which makes impossible the neo-feudal principle: friends must have everything, and enemies deserve the law. It is clear that the institutions of the political system must establish equality of everyone before the law, which is an important way of the middle class formation in modern Ukrainian society.

Until political institutions remain channels for collecting corrupt rents from the Ukrainian population, which is considered as a natural resource from which you can rent for owning it, it is impossible to talk about the effectiveness of reforms and the success of the middle class formation.

The leading way not only of quantitative growth but also of widespread strengthening of the economic, social, political, and spiritual positions of the middle class is a significant limitation of the political power of the clan-oligarchic groups, the reliable basis of which is the shadow economy, which concentrates millions of able-bodied Ukrainians and is an essential brake on the establishment of European civilized market relations and civic structures based on labor private property. An important way of a middle class formation and development in a transformational ukrainian society is the creation (with the state's sake) a large number of enterprises, firms, producing material and spiritual values, whose employees demonstrate high motivation to work. Now the middle class is replaced by the lower class and does not perform in practice its socially important functions, does not act as an effective guarantor of political stability and the basis of democratic transformations in today's transformational Ukrainian society.

Therefore, one of the priorities of the Ukrainian state should be firstly, creating the necessary conditions for the widespread development of the middle class, first of all, through real economic reforms aimed at realizing socio-economic, political, and spiritual interests. Secondly, the middle class should embody the best features of professionalism, individualism and tolerance, which are based on its strong positions as a working owner as a reliable guarantor of stable and sustainable social development. Thirdly, in order to form a middle class as a guarantor of political stability, there should not be a huge mass of poor people alienated from power, property and social respect.

A characteristic feature of modern Ukrainian society is that those who would have belonged to the middle class, are very close to the lower class for their low incomes and the level of satisfaction of their needs. Without the practical implementation of these logical processes, it is extremely difficult to imagine any positive prospects for the development of the middle class as the political stability of modern Ukrainian society.

Key words: the middle class, political stability, the modern Ukrainian society, the lower class, clan-oligarchic groups.

Визначальним чинником політичної стабільності будь-якого демократичного суспільства є наявність у ньому середнього класу не лише як її дієвого гаранту, а й фундаменту соціального миру, впевненості громадян у завтрашньому дні, віри у те, що держава гарантує та забезпечує усі їхні політичні, соціально-економічні, духовні права. Відомий представник національно-державницького напрямку в українській політології О. Ейхельман наголошував, що «держава для народу. Народ – початок фундаменту. Держава – завершення для

нього» [1, с. 12]. Сьогодні в умовах шаленого майнового розшарування соціуму, невідомого благополучним постіндустріальним країнам, котрі є для нас взірцем суспільного розвитку, вести мову про те, що сучасна Українська держава є для народу, не доводиться, оскільки, по-перше, за щорічними оцінками науковців, питома вага бідних у загальній кількості населення становить 70-72%, [2, с. 97], що не може не бути деструктивним чинником не лише політичної, а й економічної, соціальної стабільності суспільства. По-друге, загрозливе падіння рівня життя абсолютної більшості громадян сучасного українського суспільства, яскравим показним якого є те, що сучасна Україна за розмірами зарплат посідає останнє місце в Європі, породжує не лише політичне відчуження, аполітичність, політичну пасивність та амбівалентність, а й настрої тривожності та агресивності, що врешті-решт унеможливають формування демократичних громадянських структур, основою яких є численні, самодостатні середні соціальні верстви, котрим саме держава забезпечує такий рівень свободи, за якого вони упевнені в недоторканності свого життя, житла та майна.

Середній клас – складне соціальне утворення, що, безумовно, має політичний вимір та визначає саме рівень соціально-політичної активності громадян, детермінований їх статусом працюючого власника, котрий заперечує популізм, політичну індіферентність та врешті-решт політичне відчуження. Дослідники вирізняють у його складі «старі», або «традиційні» верстви, котрі існували в історії, та «нові» верстви. До першої групи відносять ремісників, фермерів, дрібних і середніх підприємців, крамарів, спеціалістів, які займаються приватною практикою, осіб вільних професій, частка котрих має тенденцію до зменшення. До «нових» верств, які становлять швидко зростаючу частину середнього класу, входять менеджери, державні службовці, вчені, високооплачувана частина інженерно-технічних працівників та висококваліфіковані робітники, основна частина працюючої за наймом інтелігенції, військові, працівники сфери обслуговування і побуту та деякі інші групи населення.

Зростання їх чисельності зумовлено роллю і значенням освіти й науки в сучасному глобалізованому світі, розгортанням технологічної революції, ускладненням організаційної структури господарської діяльності, розширенням сфери послуг, котра займає провідне місце в соціально-економічному та політичному розвитку. Відомо, що для втілення в життя існуючих євроатлантичних прагнень сучасного українського суспільства йому необхідно поступово наблизитись до відповідних європейських соціально-політичних, економічних та духовних стандартів.

У силу зазначеної обставини саме інтереси середнього класу є переважно домінуючими в суспільно-політичному, економічному, духовному розвитку сучасних постіндустріальних суспільств. Не випадковим є й те, що саме завдяки свому міцному соціально-економічному, політичному, духовному становищу середній клас є надійним гарантом стабільного розвитку сучасних демократичних європейських соціумів. Виходячи зі значної чисельності середнього класу, його стабілізуючого впливу на подальший суспільний розвиток, сучасна західна цивілізація отримала визначення як «цивілізація середнього класу» [3, с. 373-378].

В українському суспільстві в силу наявності найнижчих соціальних стандартів у Європі за рівнем доходів, майновим становищем до середнього класу належать не стільки представники розумової праці, скільки так звана «обслуга олігархів», котра є в своїй більшості космополітичною та не є, як відомо, носієм української загальнонаціональної ідеї, котра почала активно формуватися в період Революції гідності. І те, що середня заробітна плата в Україні в жовтні 2017 року складала 7 377 грн. [4] на тлі двох тисяч євро в сучасних західноєвропейських країнах, є наочним прикладом вкрай низького життєвого рівня абсолютної більшості українських громадян, що унеможливує формування потужного прошарку працюючих власників як дієвого чинника формування середнього класу – гаранта політичної стабільності

Критеріями приналежності до середнього класу є не тільки високий рівень матеріальної забезпеченості, а й спосіб його успішного життя, самостійність та трудовий характер джерел прибутку, певний життєвий стандарт, що є практично недосяжним для мільйонів збіднілих українських громадян, що вимушені масово емігрувати у пошуках кращої долі. Тому, не випадково, що в 2007 році, при вищому рівні життя пересічних українців, ніж сьогодні, наша Батьківщина займала третє місце у світі серед країн з кількості бажаючих змінити своє громадянство, тобто виїхати з країни [5, с. 131], що є об'єктивним фактором подальшої маргіналізації та майнового розшарування сучасного українського суспільства. Це продукує серед величезної кількості бідних громадян як настрої зневіри у політичному класі взагалі, так і бажання силою змінити своє становище на краще, оскільки бідна людина завжди прагне взяти якнайбільше від життя – все і негайно.

У цьому плані є вкрай актуальними слова Аристотеля про те, що «бідняки лише прагнуть майна багатих» [6, с. 508]. При цьому, не слід забувати, що сьогодні, в умовах війни з Росією, не один мільйон одиниць вогнепальної зброї знаходиться у населення, що ускладнює дієвий діалог між владою і громадянським суспільством, котрий є важливою функцією політики.

На відміну від збіднілої частини населення, середній клас, котрий за своєю суттю є працюючим власником, що має можливість продавати своє майно, цінні папери і є певним чином незалежним від роботодавця та держави, забезпечує значний рівень свободи в громадянській та політичній діяльності та виступає надійним гарантом політичної стабільності постіндустріального суспільства. «Класичний, якщо можна так сказати, середній клас, – наголошує І. Кіянка, – складається з досить заможних людей. свідомих громадян, яким не байдужа доля країни. За ustalеними стандартами, до цього класу належать особи з високою професійно-освітньою підготовкою та інтелектуальним потенціалом, що забезпечує їм значний попит на ринку праці. Завдяки цій обставині середній клас є практично гарантом стабільності суспільства, його політичної системи» [7, с. 37].

Політичну стабільність варто розглядати як цінність для політичної системи, котра має відповідним чином реагувати як на зовнішні, так і на внутрішні виклики. Разом з тим політична стабільність набуває рис абстрактності саме за відсутності дієвих механізмів та засобів їх реалізації. Ось чому сутність середнього класу слід досліджувати під кутом зору його осмислення не лише як гаранта політичної стабільності, а й її надійного механізму, що сприяє утвердженню громадянських структур та є показником ефективного діалогу влади та народу. Тому під політичною стабільністю варто розуміти насамперед психологічну спроможність громадян дотримуватися спокійної, толерантної поведінки всупереч як зовнішнім, так і внутрішнім несприятливим умовам, що виступають як дестабілізуючий чинник функціонування політичної системи.

У цьому плані привертає увагу те, що «у сфері публічного й політичного життя обсяг і склад середнього класу, – на думку О. Симончук, – виступає мірилом успіху державної політики, маркером позитивної соціальної ідентичності» [8, с. 7].

Про який успіх державної політики може йти мова, якщо ще «у 2015 р. суттєво (з 39,9% до 51,7%) збільшилася частка тих, хто вважав, що в найближчому (на час опитування) році ніяких позитивних змін у житті країни не відбудеться, частка ж осіб, які вірили в те, що суспільно-економічне життя більш-менш налагодиться, зменшилася з 22, 3% у 2014 р. до 19% у 2015 р. Це свідчить про продовження процесу накопичення суб'єктивних тригерів соціального вибуху» [9, с. 122-123].

Не ставлячи перед собою завдання аналізу причин продовження процесу накопичення тригерів соціального вибуху, зазначимо, що його передумовами в сучасному українському суспільстві є, з одного боку, наявність великої маси людей низького соціального статусу, а з іншого – зневіра цих людей у краще майбутнє, що не може не сприяти зростанню настроїв агресії та радикалізму, які є антиподами політичної стабільності.

Через відсутність можливостей економічно себе реалізувати у власній країні, мільйони українських громадян виїжджають на роботу в інші держави, де, власне, й іде процес формування сучасного українського середнього класу. Так, за різними статистичними даними станом на 2017 рік за кордоном живе і працює близько 7 мільйонів українців. І це при тому, що, за інформацією експертів, населення України станом на 2017 рік є на рівні 35 мільйонів осіб. Лише в Польщі сьогодні налічується 1,25 мільйона українських мігрантів, котрі на місяць заробляють 470 євро «чистими», більша частина яких передається своїм сім'ям в Україну [10]. При цьому не варто забувати, що фактична кількість українців, які працюють за кордоном є значно більшою. Наприклад в Інтернеті ми можемо зустріти цифру 10 мільйонів. Сотні тисяч українців, більшість яких мають вищу освіту, виконують малокваліфіковані роботи в Польщі, Іспанії, Італії, Туреччині, Португалії, Канаді, Німеччині. Вони інтенсивно працюють у виснажливих умовах за невеликі кошти. Адже такою є плата пересічних українців за адаптацію до європейського соціально-економічного, політичного, духовного простору.

Досліджуючи характерні ознаки середнього класу, варто назвати наявність у його представників таких матеріальних цінностей, як приватний будинок або велика квартира, машина, відеотехніка, побутові прилади довготривалого вжитку, сучасні меблі; можливість раз на рік відпочивати всією сім'єю; можливість отримання якісної освіти тощо. Якщо переважна більшість новостворених сімей за 10 років досягають таких стандартів, то це означає, що в країні створене підґрунтя для формування середнього класу. В Україні такі умови на сьогодні відсутні для лівової частини населення, котра в умовах захмарних цін та тарифів на комунальні послуги вимушена витратити гроші не стільки на придбання житла, побутової техніки, меблів, одягу, тощо, скільки на їжу та ліки.

Натомість у нас сформовано державу, котра багато в чому є репресивною щодо малого та середнього бізнесу як основи середнього класу, орієнтованою насамперед на монополізацію кланово-корпоративної моделі економіки, що нерідко чинить перешкоди на шляху як формування середнього класу, так і прояву його політичної активності, що, врешті-решт, є деструктивним чинником політичної стабільності сучасного українського суспільства. Адже те, що сьогодні, згідно авторитетних міжнародних рейтингів, Україна є одним зі світових лідерів з рівня розвитку корупції, унеможливує як європейський політичний, соціально-

економічний, духовний розвиток суспільства взагалі, так і середнього класу як гаранта політичної стабільності, зокрема. В цьому плані привертає увагу те, що у світовому Індексі сприйняття корупції від Transparency International за 2017 рік Україна отримала лише 30 балів зі 100 можливих. Сусіди України у рейтингу – Гамбія, Іран, М'янма та Сьєрра-Леоне. Більше того, за винятком Росії, у рейтингу ТІ Україна стала найкорумпованішою країною Європи [11].

Тому цілком закономірно, що необхідність ліквідації неофеодальної політико-економічної моделі, що базується на корупції, тіньовій економіці, бідності абсолютної більшості громадян, що спричинили широкі масштаби майнового розшарування, варто розглядати як суттєві виклики, котрі сьогодні постали перед українським суспільством. Яскравим свідченням не стільки європейського, скільки африканського майнового розшарування, є те, що прибутки 10% найбільш забезпечених громадян України перевищують прибутки 10% найменш заможних верств майже в 50 разів. [12, с. 36]. При цьому є всі підстави констатувати те, що прірва між бідними і багатими в сучасному українському суспільстві має тенденцію до збільшення, оскільки ще у 2004 р. розрив між ними складав співвідношення 40:1 [13, с. 8].

Разом з тим у Фінляндії, як і в більшості європейських суспільств, 10% багатих живуть у 5,8 разів заможніше від 10% найбільш бідних верств населення [14], що є яскравим прикладом відсутності провалля між бідними та багатими у сучасних європейських суспільствах, у яких провідні економічні, соціальнополітичні, духовні позиції належать не стільки олігархам, корумпованим чиновникам, або вихідцям з кримінального світу, скільки представникам середнього класу – надійному гаранту політичної стабільності.

Поглиблення нерівності в доходах значною мірою є результатом розвитку не стільки ринкових, європейських, скільки псевдоринкових, гендлярських механізмів, що унеможливають формування середнього класу. Про які ринкові механізми європейського зразка функціонування економіки може йти мова, коли більшість українських громадян, внаслідок вкрай низького рівня доходів, отримуючи так звані субсидії на комунальні послуги, перебувають за межами цивілізованих ринкових відносин, демонструючи настрої споживацтва, утриманства. Саме таким, бідним та чисельним верствам населення притаманна вкрай низька мотивація до чесною, професійною праці, аполітичність та зневіра до влади, котра є надійним джерелом збагачення власного клану олігархів.

Зрозуміло, що подальше функціонування політичної системи українського соціуму в форматі її відданості інтересам не середнього класу, а жменьки олігархів, лише консервує неофеодальний поділ суспільства на абсолютну більшість бідних – сьогодні вже спадково бідних, та непомірно багату меншість.

Тому цілком закономірно, що «політична система має відійти від парадигми використання держави, її органів і фінансів для збагачення правлячого класу» [15, с. 64]. Більше того, як вважає відомий шведський економіст Андерс Ослунд, подальше «збереження корумпованої політичної системи неминуче призведе до втрати української державності» [15, с. 64]. Зрозуміло, що втрата української державності може відбутися не лише внаслідок збереження корумпованої політичної системи, а й відсутності економічно міцного, чисельного середнього класу, покликаного завдяки своїм міцним статусним позиціям працюючого власника утверджувати в суспільстві атмосферу порозуміння, толерантності, злагоди, що є основою ефективного діалогу влади та народу.

Ось чому всебічне дослідження питання сутності бідності як деструктивного чинника формування середнього класу, як гаранта політичної стабільності, можливе лише при з'ясуванні змісту національної безпеки взагалі та особливих рис її моделі в умовах розвитку сучасного українського суспільства. «Нинішня модель національної безпеки України, - справедливо наголошують О. Власюк та С. Кононенко, – прискорено вироджується, остаточною ознакою цього стане її перетворення на систему «дотацій та імітацій», дегенеративну систему зовнішніх позик, державних субсидій та цілковитого імітування війни, реформ, незалежності» [16, с. 18].

Наведена об'єктивна оцінка сутності сучасної моделі національної безпеки України, з одного боку, є справедливим визнанням неспроможності політичного класу ефективно відповідати на широкий спектр викликів сучасного глобалізованого суспільства, а, з іншого, – спонукає наукову громадськість посилити дослідження проблем формування середнього класу як гаранта політичної стабільності, що врешті-решт визначає саме ефективність та дієвість моделі національної безпеки країни.

Досліджуючи питання сутності шляхів формування середнього класу як гаранта політичної стабільності, варто звернути увагу на думку В. Грицанюка про те, що «перед українськими політологами та соціологами стоїть проблема не тільки визначити і дослідити умови, за яких буде формуватись та розвиватись середній клас, але створити їх, а це не так вже й легко» [17, с. 35] Погоджуючись зі слухними зауваженнями В. Грицанюка про те, що в наш час перед українськими політологами та соціологами постала серйозна проблема дослідження умов формування середнього класу, разом з тим варто сказати, що політологами та соціологами не

створюються умови формування та розвитку середнього класу до яких слід віднести, по-перше, наявність чіткої та зрозумілої для всіх нормативної бази, яка визначає процес формування середнього класу, а це, у свою чергу, передбачає позбавлення його дріб'язкової опіки з боку держави, котра має унеможливити дію неофеодального принципу: «друзям – усе, а ворогам – закон». Зрозуміло, що всі інститути політичної системи мають не на словах, а на ділі утверджувати рівність усіх перед законом, що є важливим шляхом формування середнього класу в сучасному українському суспільстві.

Поки «політичні інститути залишаються каналами збору «корупційної ренти» з населення України, що розглядається як «природний ресурс», з якого можна мати ренту за володіння ним» [18, с. 17], ні про яку ефективність реформ та успішність процесу формування середнього класу, не доводиться говорити. Провідним шляхом не лише кількісного зростання, а й повсюдного зміцнення економічних, соціальнополітичних, духовних позицій середнього класу, як ми вже зазначали, є істотне обмеження політичної влади кланово-олігархічних груп, надійною основою яких є тіньова економіка, котра концентрує мільйони працездатних українців та є суттєвим гальмом утвердження європейських цивілізованих ринкових відносин і громадянських структур, що базуються саме на трудовій приватній власності.

Оскільки завдання цієї наукової роботи не передбачають всебічного аналізу місця і ролі тіньової економіки в суспільно-політичному житті трансформаційного українського суспільства, то лише зазначимо, що ще п'ятнадцять – двадцять років тому близько 50% суб'єктів господарської діяльності працювали поза законними рамками, а кримінальні структури, одержуючи шалені кошти з проституції, торгівлі наркотиками і зброєю, контролювали уже цілі галузі. [19, с. 69].

Розглядаючи тіньову економіку як серйозну основу політичної влади в руках кланово-олігархічних груп, варто сказати, що після Революції гідності, в результаті певної плюралізації політичного життя відбулося зниження впливу «великих власників на владні рішення, однак високий рівень підтримки популізму в суспільстві залишає їм надію у черговий раз «олігархізувати» політичну систему. У разі приходу до влади популістських сил політична суб'єктність великого капіталу відразу зростає. ... Дезінтегрованість українського суспільства сприятиме ситуації, коли на роль соціальної основи суспільства знову може претендувати лише нечисленна верства населення» [20, с. 136], що практично заблокує процес подальшого розвитку середнього класу як основи політичної стабільності, в контексті його відданості європейським цінностям свободи, рівності, демократії та соціально-економічної, політичної, духовної самодостатності.

В іншому випадку, за наявності позитивних результатів реформ, що проводяться в Україні, існує реальна можливість здійснення трансформації «великих власників як олігархів, – справедливо зазначає О. Рахманов, – у капіталістів-рантє, їхні статусні та рольові функції, стилі життя, інтереси в економічній, політичній та культурній сфері набудуть суттєвих змін. Відхід від олігархічної моделі посилить лібералізацію економіки та сприятиме становленню середнього та малого бізнесу. Впровадження корпоративного управління обмежить суб'єктність капіталістів до статусу акціонерів. Головним їхнім завданням буде збереження та передання у спадок активів шляхом їх легітимації» [20, с. 136].

Важливим шляхом формування та розвитку середнього класу в трансформаційному українському суспільстві є нагальна необхідність створення за підтримки держави значної кількості підприємств, фірм, що виробляють матеріальні та духовні цінності, працівники яких демонструють високу мотивацію до праці, внаслідок наявності в суспільстві не мізерних, як сьогодні, а високих соціальних стандартів, що в значній мірі унеможливить масовий виїзд за кордон, у пошуках кращої долі, активної, професійної та освіченої маси населення.

Про яку ефективність соціальної політики, що визначає багато в чому процес становлення й розвитку середнього класу як гаранта політичної стабільності, може йти мова, якщо в 2016 році погодинна оплата праці в Україні становила 34 центи, в той час, як у Болгарії – 3,7 євро; в Румунії – 4,4 євро; в Литві – 5,8 євро, Латвії – 6 євро. Вкрай низьким є в Україні і розмір мінімальної зарплати, яка становить 3200 грн., що балансує на рівні 100 євро. [21, с. 91]. Таким чином, вкрай низькі соціальні стандарти сучасного українського суспільства є суттєвим деструктивним чинником процесу політичної ідентифікації середнього класу як гаранта політичної стабільності сучасного українського суспільства. Явище політичної ідентифікації – важливий атрибут представників середнього класу як гаранта політичної стабільності.

Шалене майнове розшарування сучасного суспільства на жменьку надбагатих олігархів та вкрай збідніла абсолютна більшість українців, неминуче породжують нестримне та загрозливе зростання чисельності нижчого класу, як підґрунтя протестних настроїв та політичної, соціально-економічної нестабільності трансформаційного українського соціуму. Тобто у значної частини населення, що утворила «соціальне дно», практично відсутні шанси завдяки власній, чесній, професійній праці істотно поліпшити своє матеріальне становище та суттєво впливати на подальший розвиток соціально-політичних процесів сучасного українського

суспільства. Тому вкрай важливою для України є виважена та дієва соціальна політика, яка має бути спрямована на ефективне, в європейському розумінні, регулювання соціальних відносин та збільшення середнього класу як надійного гаранта політичної стабільності.

На сьогоднішній день середній клас заміщений нижчим класом і не виконує на практиці своїх суспільнозначливих функцій, не виступає дієвим гарантом політичної стабільності та основи демократичних перетворень у сучасному трансформаційному українському суспільстві. Тому одним із пріоритетних завдань Української держави має бути, по-перше, створення необхідних умов для повсюдного розвитку середнього класу, насамперед шляхом не імітованих, а реальних економічних реформ, зорієнтованих на реалізацію соціально-економічних, політичних, духовних інтересів не стільки сучасного правлячого класу, для якого влада є надійним джерелом власного збагачення, скільки людини праці, що об'єктивно відкриє шлях до утвердження політичної та соціальної стабільності сучасного українського соціуму. Середній клас саме і є тією потужною соціальною верствою, котра за особливостями свого, не гендлярського, а трудового існування завжди налаштована, як правило, на те, щоб чесно утверджувати свої значні соціально-політичні, економічні, духовні позиції за рахунок власних здібностей, талантів, нахилів і праці, а не за рахунок «зв'язків» із владою, як джерела корупції та деструктивного чинника політичної стабільності сучасного українського суспільства.

По-друге, у середньому класі втілюються найкращі риси професіоналізму, індивідуалізму та толерантності, що ґрунтуються на його міцних позиціях працюючого власника як надійного гаранта стабільного та сталого суспільного розвитку. Про необхідність підтримувати та зміцнювати середній клас давно вже говорять соціологи й політологи, до наукових висновків яких сучасна українська влада, м'яко кажучи, мало прислухається. Формування середнього класу в Україні, його зростання і зміцнення водночас є і соціальним, і політичним, і гуманітарним замовленням суспільства.

По-третє, суттєвою перешкодою на шляху формування середнього класу як гаранта політичної стабільності є наявність в сучасному українському суспільстві величезної маси бідних людей, що є капітально відчуженими від влади, власності та соціальної поваги. Ось чому, аналізуючи політичний вимір бідності сучасного українського суспільства, варто сказати, що його дослідження буде фрагментарним, якщо не осмислити сутності «субкультури бідних», розгляд якої уможливує визначення причин відчуження істотної частини населення від влади, власності і соціальної поваги.

Досліджуючи політичний вимір бідності як деструктивного чинника формування середнього класу сучасного українського суспільства, як гаранта його політичної стабільності, слід зазначити, що економічною основою бідності виступає в значній мірі тіньова економіка, яка породжує тіньову політику, що є показником відчуження значних суспільних верств від влади. Розглядаючи політичний аспект бідності сучасного українського соціуму, необхідно наголосити, що вона унеможливує подальший розвиток демократичних процесів в трансформаційному українському суспільстві і є фундаментом формування тоталітаризму або авторитаризму, яким властиві величезні масштаби відчуження громадян від влади, власності і соціальної поваги, що гальмує, в свою чергу, формування середнього класу як гаранта політичної стабільності.

По-четверте, в наш час існують проблеми з визначенням категорій населення, яких можна віднести до середнього класу. Нерідко трапляється так, що освіта людини є невідповідною позиції, на якій вона працює. Характерною рисою сучасного українського соціуму є те, що ті, хто мав би належати до середнього класу, дуже наближені до нижнього класу за своїми низькими доходами і рівнем задоволення своїх потреб.

Лише тоді середній клас як гарант політичної стабільності матиме всі умови для якісного та кількісного зростання, коли соціально-економічні, політичні, духовні відносини сучасного українського суспільства позбудуться таких неофеодальних ознак, як корупція, тіньовий ринок товарів та послуг, влада кланово-олігархічних груп, що імітують часто-густо свою відданість європейським демократичним цінностям. Без практичної реалізації цих закономірних процесів вкрай проблематично уявити якісь позитивні перспективи для повсюдного розвитку середнього класу, як потенційного гаранта політичної стабільності сучасного українського суспільства.

1. Ейхельман О. Проект Конституції – основних державних законів Української Народної Республіки. Київ; Тарнів: Тризуб, 1921. 96 с.
2. Скворець В. Формування ліній соціального розлому в українському суспільстві. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. № 70. С. 94–102.
3. Масионис Дж. Социология. 9-е изд. Санкт-Петербург: Питер, 2004. 752 с.

4. Средняя зарплата. URL: <https://index.minfin.com.ua/labour/salary/average> (дата звернення: 28.12.2017).
5. Барматова С. Национальная идея в Украине: средство интеграции или основа политического раскола. *Україна у пошуках себе: національна ідея, проблеми розвитку: зб. матеріалів експертів Всеукр. експерт. мережі / упор. О. Судакова*. Київ: Видавничий Дім «Києво-Могилянська академія», 2007. С. 125–133.
6. Аристотель. Сочинения: в 4 т. Москва: Мысль, 1983. Т. 4. 830 с.
7. Кіянка І. Ідея середнього класу як гарант стабільного розвитку. *Політичний менеджмент*. 2006. № 1 (16). С. 37–43.
8. Симончук О. Тематичні кластери сучасного класового аналізу. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2016. № 2. С. 3–25.
9. Яценко Л., Коломієць О. Ризикогенні чинники соціальної напруженості в Україні. *Стратегічна панорама*. 2016. № 2. С. 121–127.
10. Україна без українців: до чого призведе заробітчанство. URL: vgolos.com.ua/articles/ukraina_bez_ukraintsiv_do_chogo_prizvede_zarobitchanstvo_284902.html (дата звернення: 28.12.2017).
11. Україна – найкорумпованіша країна в Європі після Росії: рейтинг ТІ. URL: www.dw.com/uk/рейтинг-ті-Україна-найкорумпованіша-країна-в-європі-після-росії/a-42683410 (дата звернення: 28.12.2017).
12. Поташний Ю. Бідні українці. *Віче*. 2010. № 11. С. 36–37.
13. Рябіка В. Формування «середнього класу» в умовах сучасного суспільного розвитку. *Політичний менеджмент*. 2004. № 3. С. 6–12.
14. Полозенко Д. Великий вплив маленьких підприємств. *Урядовий кур'єр*. 2010. 03 березня. С. 6.
15. Корнієвський О., Нечипоренко В. Сучасні виклики громадянському суспільству України в умовах політичної нестабільності. *Стратегічна панорама*. 2017. № 1. С. 61–66.
16. Власюк О., Кононенко С. Актуальні аспекти вдосконалення моделі національної безпеки України. *Стратегічна панорама*. 2017. № 1. С. 17–23.
17. Грицанюк В. Середній клас: теоретичні аспекти. *Етнокультурні проблеми політичного процесу в Україні*. Львів, 2001. URL: <http://www.westukr.itgo.com/Hrycaniuk.html> (дата звернення: 28.12.2017).
18. Трансформація політичних інститутів України: проблеми теорії і практики / авт. кол.: М. І. Михальченко (керівник) та ін. Київ: ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2016. 440 с.
19. Сапір Жак. Україна: «невидима рука» економічного занепаду тези про недієвість сучасних стратегій перехідного періоду. *Політична думка*. 2000. № 1. С. 65–72.
20. Рахманов О. Перспективи політичної суб'єктності великого капіталу в Україні. *Проблеми розвитку соціологічної теорії: Структурні зміни і соціальна напруженість: матеріали XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25–26 трав. 2017р.) / під заг. ред. А. П. Горбачика, В. І. Судакова, та ін.; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка*. Київ: Логос, 2017. С. 135–137.
21. Ковальчук Т. Бідність працюючого населення – драматична реальність українського сьогодення. *Економіка України*. 2016. № 5. С. 90–97.